ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Εντροπία Διακριτής Πηγής Χωρίς Μνήμη

Θεωρία Πληροφορίας και Κωδίκων

Εαρινό Εξάμηνο

Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνίων

Νικόλαος Χ. Σαγιάς
Καθηγητής
Webpage: https://eclass.uop.gr/courses/DIT221/
e-mail: nsagias@uop.gr

Εντροπία Πηγής

- Έστω αλφάβητο αποτελούμενο από N σύμβολα, πχ $\mathscr{L} = \{\alpha, \beta, \gamma, \ldots, \varphi, \chi, \psi, \omega\}$ με $N = 24$

- Τότε, η ποσότητα πληροφορίας (*information measure*) κατά Hartley (σε nat) ορίζεται ως

$$H(\mathscr{L}) = \log_e(N) = \ln(N)$$

- Με βάση τα N σύμβολα σχηματίζουμε λέξεις (ή μηνύματα) μήκους k συμβόλων, πχ πληροφορια

- Τότε, το πλήθος των διαφορετικών λέξεων θα είναι N^k και άρα, η ποσότητα πληροφορίας

$$H(\mathscr{L}^k) = \ln(N^k) = k \ln(N)$$

- Με τον παραπάνω ορισμό η ποσότητα πληροφορίας αυξάνει ανάλογα με το μήκος της λέξης

Εντροπία Πηγής

- Παράδειγμα: Η λέξη `πληροφορια` (μήκος $k = 10$), με $H(\mathscr{L}^{10}) = 31.78$ nat, περιέχει 10πλάσια ποσότητα πληροφορίας σε σχέση με τη λέξη `π` (μήκος $k = 1$), με $H(\mathscr{L}) = 3.178$ nat

- Ο προηγούμενος ορισμός της ποσότητας πληροφορίας προϋποθέτει ότι όλες τα σύμβολα εμφανίζονται με την ίδια πιθανότητα

- Ανάλογα με τη βάση του λογαρίθμου, υπάρχουν διαφορετικές μονάδες ποσότητας πληροφορίας
  - Μονάδα ποσότητα πληροφορίας με βάση λογαρίθμου το 10, είναι το decit (***deci**mal unit*)
  - Μονάδα ποσότητα πληροφορίας με βάση λογαρίθμου το e, είναι το nat (***na**tural uni**t***)
  - Μονάδα ποσότητα πληροφορίας με βάση λογαρίθμου το 2, είναι το bit (***bi**nary uni**t***)

- Στη συνέχεια χρησιμοποιούμε το bit ως μονάδα της ποσότητας πληροφορίας

Εντροπία Πηγής

- Ιδιότητα #1 της συνάρτησης λογάριθμος

$$\log_\beta\left(x^k\right) = k\,\log_\beta\left(x\right)$$

- Ιδιότητα #2 της συνάρτησης λογάριθμος

$$\log_\beta\left(x\,y\right) = \log_\beta\left(x\right) + \log_\beta\left(y\right)$$

$$\log_\beta\left(\frac{x}{y}\right) = \log_\beta\left(x\right) - \log_\beta\left(y\right)$$

- Ιδιότητα #3 της συνάρτησης λογάριθμος

$$\log_\beta\left(x\right) = \frac{\log_a\left(x\right)}{\log_a\left(\beta\right)}$$

Εντροπία Πηγής

- Διαισθητικά, ένα γεγονός σπάνιο περιέχει μεγάλη ποσότητα πληροφορίας

- Για παράδειγμα, έστω τα παρακάτω γεγονότα πρόγνωσης καιρού:
  - Ενδεχόμενο #1: Ηλιόλουστη μέρα
  - Ενδεχόμενο #2: Έντονη βροχόπτωση
  - Ενδεχόμενο #3: Σφοδρή χιονόπτωση

- Το 3ο ενδεχόμενο έχει τη μικρότερη πιθανότητα εμφάνισης ανάμεσα από τα τρία γεγονότα και προκαλεί τη μεγαλύτερη έκπληξη

- Δηλαδή, το σπανιότερο γεγονός έχει την μεγαλύτερη αβεβαιότητα (*uncertainty*) και συνεπώς, περιέχει την μεγαλύτερη ποσότητα πληροφορίας

Εντροπία Πηγής

- Διαισθητικά, η ποσότητα πληροφορίας δηλαδή ενέχει τα εξής χαρακτηριστικά:
  - Για πιθανότητα εμφάνισης γεγονότος $P \to 0$, η ποσότητα πληροφορίας είναι $I \to \infty$
  - Για πιθανότητα εμφάνισης γεγονότος $P = 1$, η ποσότητα πληροφορίας είναι $I = 0$

- Μία τέτοια σχέση προκύπτει από τη σχέση

$$I = \log_2\left(\frac{1}{P}\right)$$

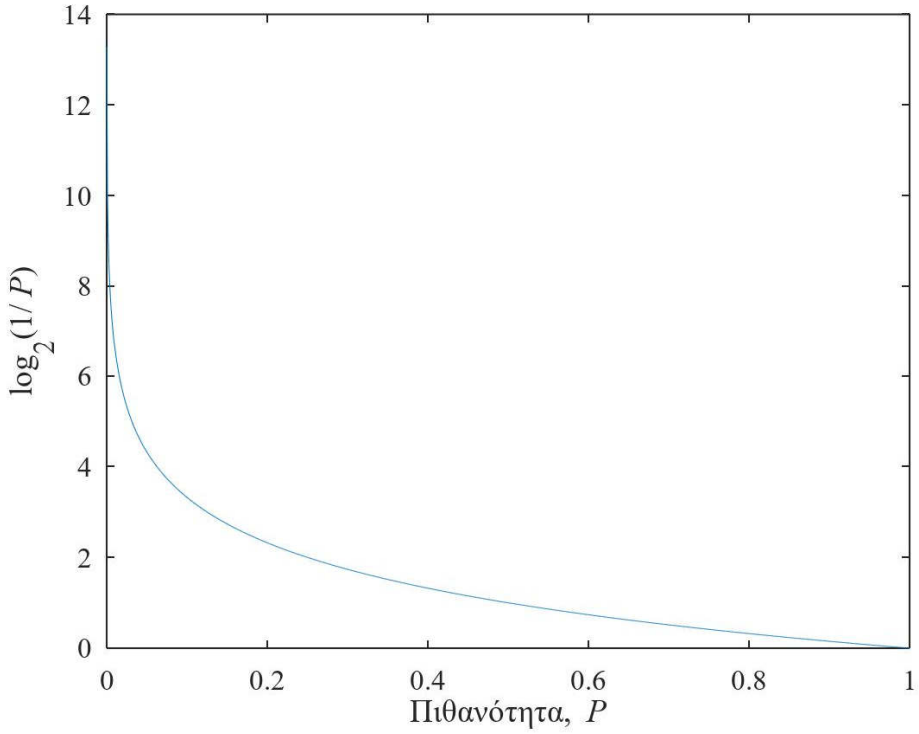

Εντροπία Πηγής

- Μπορούμε να οδηγηθούμε στην ίδια σχέση πριν, η οποία προέκυψε διαισθητικά, ακολουθώντας πιο αυστηρή λογική

- Έστω ένα σύνολο από ισοπίθανα σύμβολα πλήθους n
  - Για $n = 2$ σύμβολα $\mathscr{L} = \{m_1, m_2\}$, απαιτείται 1 bit για κωδικοποίηση κάθε συμβόλου

    $\{0, 1\}$

  - Για $n = 4$ σύμβολα $\mathscr{L} = \{m_1, m_2, m_3, m_4\}$, απαιτούνται 2 bit για κωδικοποίηση κάθε συμβόλου

    $\{00, 01, 10, 11\}$

  - Για $n = 8$ σύμβολα $\mathscr{L} = \{m_1, m_2, m_3, m_4, m_5, m_6, m_7, m_8\}$, απαιτούνται 3 bit για κάθε σύμβολο

    $\{000, 001, 010, 011, 100, 101, 110, 111\}$

Εντροπία Πηγής

- Συνεπώς, για ένα σύνολο συμβόλων πλήθους n με ίδιες πιθανότητες εμφάνισης $P = 1/n$, η απαιτούμενη ποσότητα πληροφορίας είναι και πάλι $I = \log_2(n)$ ή αλλιώς

$$I = \log_2\left(\frac{1}{P}\right)$$

- Η ποσότητα πληροφορίας, δηλαδή, ερμηνεύεται ως ο ελάχιστος αριθμός bit που χρειάζονται για την κωδικοποίηση ενός συμβόλου

Εντροπία Πηγής

- Πώς θα είναι η σχέση για την ποσότητα πληροφορίας αν τα n σύμβολα δεν είναι ισοπίθανα;

- Για να απαντηθεί το παραπάνω ερώτημα πρέπει να εισάγουμε την μέση ποσότητα πληροφορία ανά σύμβολο ή αλλιώς την εντροπία (*entropy*) της πηγής
- Έστω n ανεξάρτητα σύμβολα (πηγή χωρίς μνήμη) με πιθανότητα εμφάνισης P_i για το σύμβολο m_i, δηλαδή $\mathscr{L} = \{m_1, m_2, \ldots, m_n\}$
- Η ποσότητα πληροφορίας για το σύμβολο m_i θα είναι

$$I_i = \log_2\left(\frac{1}{P_i}\right)$$

- Αφού κάθε φορά η πηγή παράγει ένα από τα n σύμβολα, συνολικά ισχύει

$$\sum_{i=1}^{n} P_i = 1$$

Εντροπία Πηγής

- Η εντροπία της πηγής θα δίδεται από τον μέσο όρο των ποσοτήτων πληροφορίας κάθε συμβόλου

$$H(\mathscr{L}) = \sum_{i=1}^{n} P_i I_i = \sum_{i=1}^{n} P_i \log_2 \left(\frac{1}{P_i} \right) \Leftrightarrow$$

$$H(\mathscr{L}) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_2 (P_i)$$

- Ένα σημαντικό ζήτημα είναι η κατανομή των πιθανοτήτων που μεγιστοποιεί την εντροπία

- Δεδομένου ότι η εντροπία είναι μέτρο της αβεβαιότητας, προκύπτει ότι η κατανομή που μεγιστοποιεί την εντροπία είναι αυτή με τη μέγιστη αβεβαιότητα

- Η κατανομή με τη μέγιστη αβεβαιότητα προκύπτει όταν όλα τα σύμβολα είναι ισοπίθανα

Εντροπία Πηγής

- Η εντροπία πηγής εκφρασμένη με βάση λογαρίθμων b μπορεί να εκφραστεί με λογάριθμούς βάσης a ως

$$H_a(\mathscr{L}) = \frac{H_b(\mathscr{L})}{\log_b(a)}$$

- Χρησιμοποιώντας την ιδιότητα της αλλαγής βάσης των λογαρίθμων $\log_a(x) = \log_b(x) / \log_b(a)$, εύκολα καταλήγουμε στην παραπάνω ιδιότητα

$$H_a(\mathscr{L}) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_a(P_i) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \frac{\log_b(P_i)}{\log_b(a)} = \frac{H_b(\mathscr{L})}{\log_b(a)}$$

Εντροπία Πηγής

- Έστω ένα σύνολο n συμβόλων m_i, με αντίστοιχες πιθανότητες εμφάνισης P_i (με $i = 1, 2, \ldots, n$)

- Η μέγιστη τιμή της εντροπίας προκύπτει για ισοπίθανα σύμβολα με $\tilde{P}_i = 1/n$ να είναι

$$H_{\max} = \log_2(n)$$

- Ουσιαστικά πρόκειται για το εξής [πρόβλημα βελτιστοποίησης]

$$\max_{\tilde{P}_1, \tilde{P}_2, \ldots, \tilde{P}_n} \left\{ -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_2 (P_i) \right\},$$

$$\text{υπό συνθήκη} \quad \sum_{i=1}^{n} P_i = 1 .$$

Εντροπία Πηγής

- Για να βρούμε τη μέγιστη εντροπία αρχικά ορίζουμε την συνάρτηση

$$f\left(P_1, P_2, \ldots, P_n\right) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_2\left(P_i\right) + \lambda\left(-1 + \sum_{i=1}^{n} P_i\right)$$

με παράμετρο λ που ονομάζεται πολλαπλασιαστής Lagrange

- Τα μέγιστα της f μπορεί να προκύψουν από τη λύση του συστήματος για κάθε $j = 1, 2, \ldots, n$

$$\left.\frac{\partial f\left(P_1, P_2, \ldots, P_n\right)}{\partial P_j}\right|_{\tilde{P}_j} = 0 \Leftrightarrow -\log_2\left(\tilde{P}_j\right) - \tilde{P}_j \frac{1}{\tilde{P}_j \ln(2)} + \lambda = 0 \Leftrightarrow \tilde{P}_j = 2^{\lambda - 1/\ln(2)} = \frac{1}{e} 2^{\lambda}$$

- Παρατηρούμε ότι με την παραπάνω λύση, το $\tilde{P}_j$ είναι ανεξάρτητο του j και συνεπώς, η λύση είναι κοινή για όλα τα $\tilde{P}_j$

Εντροπία Πηγής

- Δεδομένου ότι το άθροισμα των $\tilde{P}_j$ ισούται με μονάδα, εύκολα προκύπτει

$$\sum_{j=1}^{n} \tilde{P}_j = 1 \Leftrightarrow \sum_{j=1}^{n} \frac{1}{e} 2^{\tilde{\lambda}} = 1 \Leftrightarrow \tilde{\lambda} = \log_2\left(\frac{e}{n}\right)$$

- Αντικαθιστώντας το $\tilde{\lambda}$ που βρήκαμε στην προηγούμενη εξίσωση, όλα τα $\tilde{P}_j$ είναι ίδια

$$\tilde{P}_j = \frac{1}{n}$$

- Συνεπώς, η μέγιστη εντροπία της πηγής θα είναι

$$H_{\max} = -\sum_{i=1}^{n} \tilde{P}_i \log_2(P_i) = -\sum_{i=1}^{n} \frac{1}{n} \log_2\left(\frac{1}{n}\right) = -n\frac{1}{n} \log_2\left(\frac{1}{n}\right) \Leftrightarrow$$

$$H_{\max} = \log_2(n)$$

Εντροπία Πηγής

- Έστω ότι μία πηγή παράγει δύο σύμβολα m_1 και m_2 με πιθανότητες $P_1 = p$ και $P_2 = q$, αντίστοιχα

- Δεδομένου ότι $p + q = 1$, η εντροπία της πηγής είναι

$$H(p) = -\sum_{i=1}^{2} P_i \log_2(P_i) = -p\log_2(p) - q\log_2(q) = -p\log_2(p) - (1-p)\log_2(1-p)$$

- Απίθανες ($p = 0$) και βέβαιες ($p = 1$) περιπτώσεις έχουν μηδενική εντροπία

- Η μέγιστη εντροπία εμφανίζεται για $p = q = ½$, δηλαδή όταν η αβεβαιότητα είναι μέγιστη

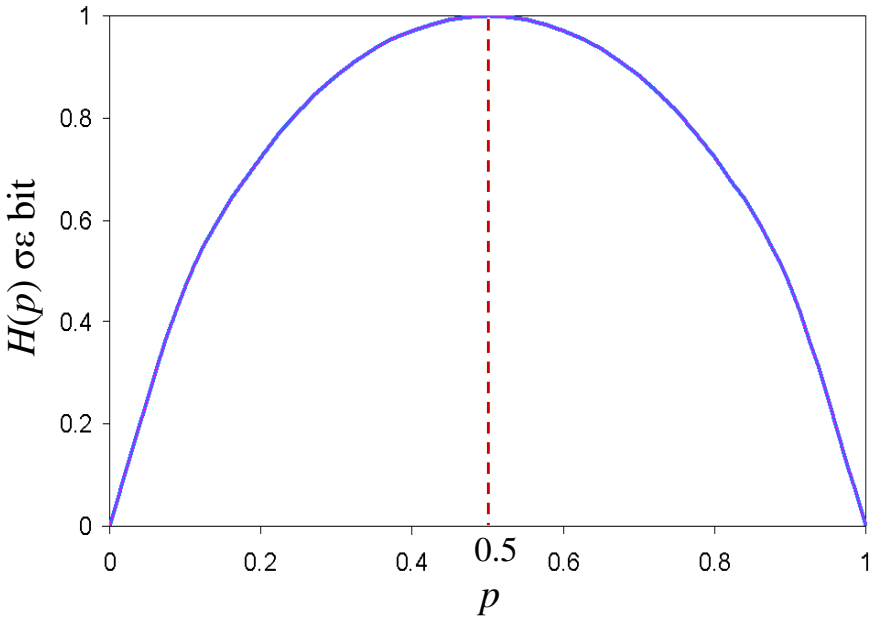

Εντροπία Πηγής

- Εναλλακτικά, το άνω όριο της εντροπίας μπορεί να υπολογιστεί βάσει της ανισότητας

$$\ln(x) \leq x - 1, \qquad \text{με} \quad x > 0$$

- Η παραπάνω ανισότητα για τη συνάρτηση λογάριθμος με βάση 2 γράφεται

$$\log_2(x) = \frac{\ln(x)}{\ln(2)} \leq \frac{x-1}{\ln(2)} = (x-1)\,\log_2(e)$$

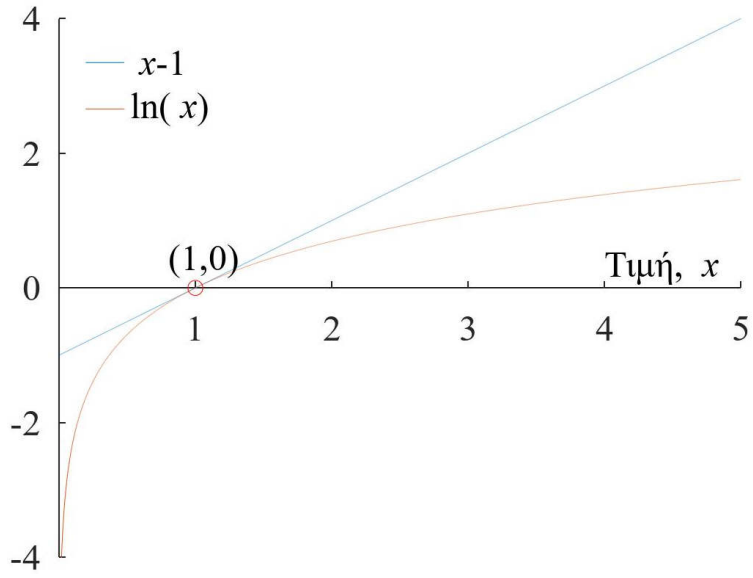

Εντροπία Πηγής

- Από τον ορισμό της εντροπίας της πηγής

$$H(\mathscr{L}) - \log_2(n) = \sum_{i=1}^{n} P_i \log_2\left(\frac{1}{P_i}\right) - \log_2(n) = \sum_{i=1}^{n} P_i \log_2\left(\frac{1}{P_i}\right) + \sum_{i=1}^{n} P_i \log_2\left(\frac{1}{n}\right) =$$

$$= \sum_{i=1}^{n} P_i \log_2\left(\frac{1}{n\,P_i}\right) \leq \sum_{i=1}^{n} P_i \left(\frac{1}{n\,P_i} - 1\right) \log_2(e) =$$

$$= \log_2(e) \sum_{i=1}^{n} P_i \left(\frac{1}{n\,P_i}\right) - \log_2(e) \sum_{i=1}^{n} P_i$$

$$= \log_2(e)\,\frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} 1 - \log_2(e) = 0 \Leftrightarrow$$

$$H(\mathscr{L}) - \log_2(n) \leq 0 \Leftrightarrow H(\mathscr{L}) \leq \log_2(n)$$

- Συνεπώς. η μέγιστη τιμή της εντροπίας είναι $H_{\max} = \log_2(n)$

Εντροπία Πηγής

- Ιδιότητα: Η εντροπία μιας πηγής είναι μη αρνητική ποσότητα, δηλαδή

$$H(\mathscr{L}) \geq 0$$

- Δεδομένου ότι η πιθανότητα του συμβόλου i (για όλα τα P_i) φράσσεται ως $0 \leq P_i \leq 1$, έχουμε

$$P_i \geq 0 \Leftrightarrow \log_2(P_i) \geq -\infty \Leftrightarrow -\log_2(P_i) \leq \infty \Leftrightarrow -\frac{1}{P_i}\log_2(P_i) \leq \infty \Leftrightarrow -\sum_{i=1}^{n}\frac{1}{P_i}\log_2(P_i) \leq \infty \Leftrightarrow$$

$$H(\mathscr{L}) \leq \infty$$

και

$$P_i \leq 1 \Leftrightarrow \log_2(P_i) \leq 0 \Leftrightarrow -\log_2(P_i) \geq 0 \Leftrightarrow -\frac{1}{P_i}\log_2(P_i) \geq 0 \Leftrightarrow -\sum_{i=1}^{n}\frac{1}{P_i}\log_2(P_i) \geq 0 \Leftrightarrow$$

$$H(\mathscr{L}) \geq 0$$

Εντροπία Πηγής

- Αν η πηγή παράγει R_s σύμβολα ανά δευτερόλεπτο, ο μέσος ρυθμός πληροφορίας είναι

$$R = R_s H$$

- Ο μέσος ρυθμός πληροφορίας έχει μονάδες (symbol/sec) × (bit/symbol) = bit/sec (ή bps)

- Επίσης, ορίζουμε τον χρόνο μεταξύ δύο διαδοχικών συμβόλων (σε sec/symbol) ως

$$T_s = \frac{1}{R_s}$$

Εντροπία Πηγής

- Παράδειγμα: Μια πηγή παράγει ένα σύμβολο κάθε 5 ms ανάμεσα από $n = 32$ ισοπίθανα σύμβολα
- Η εντροπία της πηγής είναι

$$H(\mathscr{L}) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_2(P_i) = -\sum_{i=1}^{n} \frac{1}{32} \log_2\left(\frac{1}{32}\right) = 5 \text{ bit}$$

- Πράγματι, 5 bit αρκούν για να περιγράψουν 32 καταστάσεις ($2^5 = 32$)
- Ο μέσος ρυθμός μετάδοσης πληροφορίας είναι $R = R_s H = (1/0.005) \times 5$ bps = 1 kbps

00000	01000	10000	11000
00001	01001	10001	11001
00010	01010	10010	11010
00011	01011	10011	11011
00100	01100	10100	11100
00101	01101	10101	11101
00110	01110	10110	11110
00111	01111	10111	11111

Εντροπία Πηγής

- Παράδειγμα: Μια πηγή παράγει ένα σύμβολο κάθε 5 ms ανάμεσα από ένα σύνολο $n = 8$ συμβόλων με πιθανότητες {1/2, 1/4, 1/8, 1/16, 1/64, 1/64, 1/64, 1/64}
- Η εντροπία της πηγής είναι

$$H(\mathscr{L}) = -\sum_{i=1}^{n} P_i \log_2(P_i) =$$

$$= -\frac{1}{2}\left(\frac{1}{2}\right) - \frac{1}{4}\left(\frac{1}{4}\right) - \frac{1}{8}\left(\frac{1}{8}\right) - \frac{1}{16}\left(\frac{1}{16}\right) - \frac{1}{64}\left(\frac{1}{64}\right) - \frac{1}{64}\left(\frac{1}{64}\right) - \frac{1}{64}\left(\frac{1}{64}\right) - \frac{1}{64}\left(\frac{1}{64}\right) = 2 \text{ bit}$$

- Με 2 bit για κάθε σύμβολο δεν είναι δυνατό να κωδικοποιήσουμε 8 σύμβολα
- Τα 2 bit προκύπτουν αν αντιστοιχίσουμε τα σύμβολα με κωδικολέξεις μη σταθερού μήκους, πχ {`0, 10, 110, 1110, 111100, 111101, 111110, 111111`}, με μήκη $l_i = \{1, 2, 3, 4, 6, 6, 6, 6\}$
- Κατά μέσον όρο έχουμε 2 bit ανά κωδικολέξη αφού το μέσο μήκος είναι

$$L = \sum_{i=1}^{n} P_i l_i = \frac{1}{2}\times 1 + \frac{1}{4}\times 2 + \frac{1}{8}\times 3 + \frac{1}{16}\times 4 + \frac{1}{64}\times 6 + \frac{1}{64}\times 6 + \frac{1}{64}\times 6 + \frac{1}{64}\times 6 = 2 \text{ bit}$$

- Ο μέσος ρυθμός μετάδοσης πληροφορίας είναι $R = R_s H = (1/0.005) \times 2$ bps = 0.4 kbps

Εντροπία Πηγής

- Με βάση τα n σύμβολα πηγής σχηματίζονται μηνύματα μήκους ℓ (πλήθος μηνυμάτων n^ℓ)

- Αν η πιθανότητα εμφάνισης του i-ωστού μηνύματος είναι $\mathbb{P}\{m_i\}$ (με $i = 1, 2, .., n^\ell$), ορίζουμε το μέσο πληροφοριακό περιεχόμενο των μηνυμάτων (σε bit ανά μήνυμα)

$$H(\mathscr{L}^\ell) = \sum_{i=1}^{n^\ell} \mathbb{P}\{m_i\} \log_2 \left(\frac{1}{\mathbb{P}\{m_i\}} \right)$$

- Αποδεικνύεται ότι για στατιστικά ανεξάρτητα μεταξύ τους σύμβολα, η εντροπία των μηνυμάτων είναι ℓ φορές μεγαλύτερη της εντροπίας των συμβόλων της πηγής

$$H(\mathscr{L}^\ell) = \ell \, H(\mathscr{L})$$

Εντροπία Πηγής

- Παράδειγμα: Έστω πηγή παράγει σύμβολα $\mathscr{L} = \{s_1, s_2, s_3\}$ με πιθανότητες $P_1 = ¼$, $P_2 = ¼$, $P_3 = ½$
- Η εντροπία της πηγής είναι

$$H(\mathscr{L}) = -\sum_{i=1}^{3} P_i \log_2(P_i) = -\frac{1}{4}\left(\frac{1}{4}\right) - \frac{1}{2}\left(\frac{1}{2}\right) - \frac{1}{2}\left(\frac{1}{2}\right) = 1.5 \text{ bit}$$

- Να βρεθεί η εντροπία των μηνυμάτων $\ell = 2$ με βάση το $\mathscr{L}$, δηλαδή $\mathscr{L}^2 = \{\sigma_1, \sigma_2, \ldots, \sigma_9\}$

$$H(\mathscr{L}^2) = \sum_{i=1}^{9} \mathbb{P}\{m_i\} \log_2\left(\frac{1}{\mathbb{P}\{m_i\}}\right) = \frac{1}{16}\log_2\left(\frac{1}{16}\right) + \frac{1}{16}\log_2\left(\frac{1}{16}\right) + \frac{1}{8}\log_2\left(\frac{1}{16}\right) + \frac{1}{8}\log_2\left(\frac{1}{16}\right) +$$

$$+ \frac{1}{16}\log_2\left(\frac{1}{16}\right) + \frac{1}{8}\log_2\left(\frac{1}{8}\right) + \frac{1}{8}\log_2\left(\frac{1}{8}\right) + \frac{1}{8}\log_2\left(\frac{1}{8}\right) + \frac{1}{4}\log_2\left(\frac{1}{4}\right) \text{ bit} = 3 \text{ bit}$$

Σύμβολα $\mathscr{L}^2$	σ_1	σ_2	σ_3	σ_4	σ_5	σ_6	σ_7	σ_8	σ_9
Συνδυασμοί	s_1s_1	s_1s_2	s_1s_3	s_2s_1	s_2s_2	s_2s_3	s_2s_1	s_2s_2	s_2s_3
Πιθανότητες	1/16	1/16	1/8	1/16	1/16	1/8	1/8	1/8	1/4

- Άρα επιβεβαιώνεται ότι $H(\mathscr{L}^2) = 2\,H(\mathscr{L})$